

Rolul evaluării în formarea omului

The Role of Evaluation in Human Formation

Ivan IVLAMPIE

"Dunărea de Jos" University of Galati, Romania,
e-mail: ivan.ivlampie@ugal.ro

Abstract: The educational process is composed of a triad of activities: teaching-learning-assessment. Each share has its own value only cultivated in a balanced way in relation to the other two shares. We cannot state either the primacy of one action or the secondary role of another. Failure in human formation occurs when the balance is broken within this triad. In this article, we address the topic regarding the role of evaluation in the act of education precisely in order to demonstrate concretely how evaluation practices in the Romanian education system generate dysfunction, school failure, crisis of the system.

Keywords: Education; teaching; learning; assessment; crisis of the education system

Niciodată nu reușești să înțelegi mai bine o realitate decât atunci când îi duci lipsa, niciodată nu vei sesiza mai bine rolul pe care îl are o acțiune umană decât atunci când ea nu își atinge finalitatea. Ca să demonstrăm importanța evaluării în formarea omului nu avem nevoie să recurgem la un expozeu teoretic, să apelăm la demonstrații și argumente științifice. Fără să ne exprimăm mulțumirea, putem spune că starea în care se află sistemul de învățământ românesc ne ajută să pătrundem foarte bine acest rol al evaluării în funcție de modul în care se aplică și se desfășoară acest act educativ.

Procesul evaluării școlare nu există ca un fenomen de sine stătător. El face parte alături de predare și învățare din circuitul complet al educației. Nu putem demonstra că un element al acestei triade este mai important decât celălalt, deoarece toate au o valoare egală, toate, în același timp, se influențează și se condiționează reciproc. Și, tot astfel, putem spune că disfuncționalitatea unui element poate produce prăbușirea sistemului, așa cum vom constata în analiza de față.

Cu toate că cele trei elemente ale procesului educativ sunt egale ca importanță, totuși putem detașa evaluarea din lanțul triadic al interdependenței având drept criteriu, pe lângă altele posibile, *subiectul* asupra căruia cade accentul responsabilității. Dacă în cazul predării accentul

cade pe activitatea profesorului (dacă nu ar fi așa, atunci s-ar realiza planul utopic, deocamdată, al școlii fără profesor), în cazul învățării, pe activitatea elevilor, în cel de-al treilea caz responsabilitatea este egal împărțită între ambii parteneri. Mai mult, această responsabilitate este de o cu totul altă natură decât primele două. Responsabilitatea în actul predării este de natură profesională; responsabilitatea elevului este un act în continuă formare, multiplu condiționată de o diversitate de factori. În schimb, responsabilitatea în actul de evaluare este de ordin existențial.

În materie de literatură științifică de specialitate școala românească beneficiază de surse bogate de documentare în privința tuturor aspectelor care privesc procesul educativ, deci și cel al actului evaluării. În schimb, realitatea empirică nu numai că se află la distanță de gândirea teoretică, dar a ajuns în situații în care nici nu o mai reflectă sau, la fel de grav, o contrazice până la anulare. Analizele pe care le vom realiza pe baza practicilor și situațiilor școlare întâlnite în învățământul nostru preuniversitar vor da măsura stării distorsionate în care se află astăzi educația românească. Din nefericire, ne aflăm în fața unei bogății coplesitoare de rele practici și pentru a le aduce la suprafață am avea nevoie de o întreagă echipă de cercetători care să le adune și să le facă publice. Dată fiind și dimensiunea redusă a intervenției noastre pe acest subiect, ne vom mulțumi cu identificarea câtorva factori care exercită un impact negativ asupra procesului evaluării.

Un prim factor pe care îl luăm în considerare îl numim și îl identificăm în *devalorizarea evaluării*. Această degradare o observăm în modul în care dascălii își gestionează timpul. Să aruncăm o simplă privire, sub formă de sondaj, și ne vom edifica pe deplin în privința acestui lucru, descoperind că timpul este în cea mai mare parte alocat și consumat pentru actul predării noilor cunoștințe. Profesorii din sistemul nostru de educație par a se fi angajat într-un maraton al transmiterii cunoștințelor și, oricât de epuizați ar fi, nu abandonează sub nici o formă cursa. Cele mai frecvente lecții pe parcursul unui an școlar sunt cele mixte, de evaluare-predare. Sunt lecțiile în care se ating obiectivele evaluării continue, formative, realizate pe parcursul întregului an școlar. Iar funcția esențială a evaluării în acest cadru este cea educativă, care constă în formarea capacității de apreciere și autoevaluare a rezultatelor proprii la învățatură, cât și a colegilor, stimulând structurarea personalității elevilor și mobilizându-i în actul de învățare. Or, este suficientă o simplă căutare pe internet a proiectelor de lecție mixtă, indiferent de disciplină, ca să descoperim că evaluării cunoștințelor anterior predate îi sunt alocate 5-10 minute. Dacă nu este suficient, atunci adaug și experiența personală a inspecțiilor la care particip an de an, inspecții de conferire a gradelor didactice, la care observ în cadrul lecțiilor mixte aceeași gestionare a timpului în defavoarea evaluării. Așadar, pe parcursul unui

întreg an școlar evaluarea formativă tinde spre un minim de timp. Ce rezultă de aici:

- că cel ce depune efort în sistemul românesc de învățământ este profesorul; actor principal, el riscă să rămână singurul actor la orele sale. Astfel, educația este axată exclusiv pe predare, ceea ce nu mai reprezintă educație;
- evaluarea, pierzându-și funcția formativă, nu-i mai motivează și mobilizează pe elevi în actul de învățare, pentru că este ca și inexistentă. În felul acesta se prăbușește o lege a educației: principiul învățării continue și sistematice. El nu mai funcționează de mult în școala românească. Elevii reușesc să-l saboteze, speculând slăbiciunea profesorilor („știu când îmi mai vine rândul la ascultat”) și devin vânători de note. Învățarea pentru a vâna o notă generează carii în formarea elevilor. Cu 5-10 minute de evaluare este inevitabil să nu-i cobori pe elevi la nivelul paleoliticului, al omului-vânător.

Un al doilea factor este cel care ține de *intervenția haretistă* în sistem. Orice sistem pentru o funcționare eficientă are nevoie de intervenții externe care să-l adapteze la schimbările care survin în timp. După revoluția din 1989 sistemul nostru de educație a funcționat, în virtutea inerției, bine, am avut generații de elevi performanți la nivel de masă, până când se va produce evitabilul: reforma de dragul reformei sub semnul imperativului. Reformele vor debuta radical după 1996. De atunci, miniștri noștri au ajuns să se întrecă între ei, având, probabil, intenția ascunsă de a doborâi prestigiul lui Spiru Haret. Prima măsură „revoluționară” a fost politizarea sistemului care a însemnat pierderea autonomiei în actul luării deciziei, abandonarea principiului celei mai naturale democrații: alegerile directe a liderilor la nivelul unităților și inspectoratelor școlare. Răul substituirii politicii școlare cu politica partidului poate fi măsurat în faptul că partidele politice sunt lipsite de viziune în domeniul educației. Să dăm exemple. Prima încercare de reformă a adus manuale alternative. La vremea respectivă au fost semnalate îndeajuns lacunele acestor manuale, incoerența conținuturilor, greșelile de ordin științific prezente în ele, inaccesibilitatea sub aspect didactic a unora dintre ele, superficialitatea etc. Pentru a compara „bunăstarea” adusă de această măsură e suficient să analizăm, la orice disciplină dorim, un manual de dinainte de 1996 și manualele alternative de după acest an și până acum. Dar nu programele, manualele școlare prezintă interes în problema noastră legată de procesul evaluării. Am oferit acest exemplu pentru a evidenția dimensiunea totală de intervenție în sistem. Un fapt aparent nesemnificativ al acestei prime reforme va ridica valuri pe a căror unde chiar în momentul de față se clădește o nouă reformă cu valurile, vârtejurile, curenții și mai tulburi. Este vorba de structura anului școlar: sunt

lichidate trimestrele și înlocuite cu două semestre, presărate cu multiple vacanțe și cu câte o sesiune de evaluare sumativă la final de an. Respectivul ministru reformator, domn „Haret”, universitar, ca mulți alți ocupanți ai acestui post, a introdus principii de organizare universitară de la clasele primare la învățământul liceal. Să ne imaginăm stresul elevilor la toate disciplinele în aceste sesiuni de evaluare, având în vedere faptul că evaluarea în sine este un act care provoacă emoții, neliniști, suferințe, resimțite ca în fața unei agresiuni psihice, iar evaluarea, dacă este sumativă, multiplică și mai mult acest stres pe măsură ce materia este mai voluminoasă. Vom reveni mai jos cu înțelegerea rolului valorii formative a examinării sumative asupra elevilor. Au fost ani nefericiți de aplicare a acestei reforme de restructurare a anului școlar. Elevii abia s-au obișnuit cu sunetul clopoțelului de septembrie că n-a trecut mult timp și a venit vacanța. Apoi alta, și alta, și până la încheierea semestrului. Ce s-a întâmplat cu învățarea continuă și sistematică? Sistemul s-a redresat din mers, vacanțele inter semestriale s-au redus ca număr, iar sesiunea finală de evaluare sumativă a fost eliminată. Nu și traumele trăite de acea generație.

Vom începe în septembrie 2022 un nou an școlar, cu o nouă restructurare a structurii anului școlar. S-au evaporat și semestrele și au căzut precipitate sub forma modulelor, cu multiple vacanțe și cu o evaluare bazată pe o formulă magic-matematică $N+3$.

Un al treilea factor asupra căruia dorim să atragem atenția este cel *financiar*. Aici intră în discuție pe de o parte salarizarea corpului profesoral, pe de altă parte finanțarea sistemului în ansamblu. În primul caz, nu dorim să fim cinici, realitatea e cinică. Salariile mici din învățământ, mereu lăsate la urmă, au determinat, în anii de după ce s-a stins inerția moștenită din vechiul regim, ca în sistem să fie atrași absolvenți de liceu de la un nivel mediu până la un nivel mediocru. Materia cenușie a absolvenților a migrat spre zone ale câștigurilor înalte, ceea ce este firesc și omenește de înțeles. Avem un corp profesoral din ce mai puțin înzestrat cu inteligență și imaginație creativă.

În cel de-al doilea caz, fondul alocat fiecărei unități de învățământ are la bază o serie de indicatori, dintre care esențial în cazul nostru este „numărul de elevi pe fiecare nivel de învățământ, filieră și profil, școlarizați în respectivele unități de învățământ”. Finanțarea *per capita* a educației a condus la adoptarea unor norme non formale de comportament tocmai pentru o bună adaptare în lupta pentru supraviețuire a celor aflați în sistem. Fiecare unitate școlară este pusă în situația de a atrage și de a menține un număr cât mai mare de elevi – pe fondul unei scăderi constante a populației școlare – pentru a asigura conservarea membrilor angajați în unitatea respectivă. Acest fapt se răsfrânge în compromisuri inimaginabile și care au discreditat/compromis sistemul educativ și statutul profesional al cadrelor didactice. În planul evaluării, elevii știu că profesorii, oricât de multe note

aflate sub pragul promovării le vor acorda, în cele din urmă îi vor „trece clasa”; dispăre, astfel, noțiunea de repetenție. Mai mult, îi vor „trece clasa” și nu îi vor exmatricula în ciuda acumulării unui număr mare de absențe. Modul de finanțare a școlii a distrus prestigiul notei ca instrument al motivației față de învățatură. Și din această perspectivă, puterea formativă a evaluării continue a rămas fără obiect.

În goana școlilor de a atrage cantitatea – numărul de elevi – și nu calitatea, care este un produs al evaluării, pentru a se face vizibile acestea au descoperit că cel mai bun indicator al publicității îl reprezintă rezultatele obținute la bacalaureat. În acest sens, un bun indicator a fost răsturnat balcanic în ceea ce a ajuns să fie cunoscut drept „sindromul Brăila”. Clasificarea județelor pe plan național și a liceelor la nivel județean, în funcție de performanțele obținute de elevi la examenul de maturitate, a dat naștere unei năstrușnice inițiative din partea diriguitorilor destinului unor fapte aflate în plin proces de împlinire. Profesorii, a venit o recomandare de sus, să cântărească lucrurile în așa fel încât să nu permită accesul elevilor la examenul de bacalaureat dacă se află în posibilă situație de a nu promova acest examen. Astfel, câțiva ani buni la rând a ajuns un mare mister și prilej de invidie clasificarea Brăilei pe primul loc din țară la aceste rezultate. Ca să dispară invidia, misterul a fost dezlegat prin contaminarea tuturor județelor cu această practică.

În cadrul cursului de didactică a specializării pe care îl predau studenților, menționez și această perversitate a sistemului de evaluare. În acest context, unul dintre studenți ne-a relatat că a aparținut acestui „lot experimental”. Dirigintele nu i-a permis înscrierea la examen. A pierdut astfel un an din viață, a comentat cu amărăciune studentul. Nu ne dăm seama de importanța actului de evaluare pentru destinul unui om decât poate întâlnindu-ne cu asemenea experiențe¹. Iar dintre cele trei forme ale evaluării, cea sumativă este de cele mai multe ori decisivă pentru destin. Media generală de la bacalaureat – ca și o medie la examenul de licență – este un far al cursului vieții. În responsabilitatea lor profesională, oamenii catedrei trebuie să demonstreze o profundă sensibilitate în înțelegerea implicațiilor pe care le exercită actele lor de evaluare. Aproape că nu există an în care, în urma unei evaluări finale de genul examenului de bacalaureat, să nu primim din partea mass-media știrea despre sinuciderea unui copil motivată de rezultatul obținut la această evaluare.

Nu în ultimul rând, un factor cu impact negativ asupra procesului evaluării, de care știința educației este pe deplin conștientă, îl constituie *subiectivitatea* celor implicați în evaluare. Nu este necesar să insistăm pe

¹ Recomandăm în acest spirit excelenta lucrare și printre puținele în domeniu care abordează evaluarea din perspectivă existențială: Andrei Barna, Iuliana Petronela Barna, *Tactul pedagogic și social*, Editura didactică și pedagogică, București, 2011.

lucruri bine știute – precum efectul *halo*, Pygmalion sau gradul de stres, oboseală etc. – spre a ne convinge de nocivitatea unor influențe de acest gen și care pot fi eliminate prin experiență și mai bună stăpânire de sine.

În cazul subiectivității ca factor perturbator merită să atragem atenția asupra subiectivității societății în ansamblul său. Potrivit unui proverb, societatea românească își fură singură căciula. Cunoaștem bine că una din funcțiile evaluării – și ea cu un puternic rol formativ – este funcția de informare (a elevului, a părinților, a societății). În cazul societății, aceasta se informează constant – statistic – în privința nivelului de pregătire a segmentului social în curs de formare. Unul dintre canalele de informare sunt simulările la examenele de evaluare sumativă. Cum tratează elevii acest exercițiu? În linii mari, simulează și ei că nu știu nimic, încearcă să păcălească sistemul cu rezultate catastrofal de slabe, pentru ca în experimentul real cerințele să fie formulate cât mai accesibil. Nu expun aici o impresie personală, ci prezint punctul de vedere al elevilor și profesorilor care sunt participanți și martori la acest joc.

Subiectivitatea în actul de evaluare cunoaște însă cea mai gravă formă atunci când îmbracă haina corupției. Cu adânc respect, doresc în acest context să evoc personalitatea profesorului și arheologului Mihalache Brudiu, unul dintre fondatorii specializării de istorie la Dunărea de Jos. Într-o discuție liberă am fost contrariat de o afirmație șocantă a domniei sale: „corupția a pătruns în școala românească odată cu prima floare care a intrat în incinta ei. În perioada interbelică dascălii nu primeau flori”. Pe loc, în forul meu interior, nu am fost de acord cu această apreciere: cum poate corupe frumusețea și inocența unei flori relațiile dintre oameni? Am dat glas obiecției și a venit replica: „Da, acea floare inocentă a deschis drumul întregii corupții pe care o vedem astăzi în învățământ”. Nu am putut uita această observație și am urmărit de atunci, în primul rând, modul cum îi corupe, cum îi deformează pe oameni, doar o simplă floare. Am relatat acest caz și dascălilor cu experiență și am primit confirmarea că, da, florile corup. Mi-au povestit învățătorii – și redau o experiență pe care o trăiesc oamenii la frageda vârstă a copilăriei, aflați în starea naturală cea mai pură – cât de umiliți se simt copiii pentru faptul că ei nu au adus flori doamnei, în ziua aceea, câtă invidie se trezește în colectivitate în fața unui asemenea gest în aparență nevinovat, cât de obligați se simt, la rândul lor, ei, dascălii, să-i trateze diferențiat, vrând-nevrând, pe elevii de la care au primit flori. Mi-au relatat studenții cât de jenante au fost aceste scene la care trebuiau să asiste atunci când un elev se ducea triumfător spre catedră să-i ofere doamnei profesoare magnificul buchet de flori; cum împinși, la rândul lor, și ei de părinți, plecau spre școală cu flori de care unii reușeau să se elibereze pe drum. Florile au deschis un spectacol public al corupției. În culise se desfășurau însă alte acțiuni dramatice. Pe actorul principal al acestei drame

îl numesc „profesorul sacosar”. Nu cred că este nevoie de o descriere amplă sau detaliată a acțiunilor acestui actor, cu toții le cunoaștem din experiența cotidiană; cert este că ele se desfășoară de la prezența simplă a unei sacoșe cu o sticlă de whisky până la subevaluarea propriilor elevi din clasă cu intenția de a-i aduce la tine acasă pentru pregătire.

În sine, existența pregătirilor particulare este marele semn de întrebare în fața corupției și a crizei generalizate în care se află învățământul românesc. Corupția și criza nu pot fi înțelese decât răspunzând cinstit întrebării cum evaluăm, iar cum evaluăm a fost încercarea pe care am căutat să o dezvoltăm în prezentarea de față.